

דברי תורה

מאת כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק

אבדק"ק צאנז-קלויזענבורג זצוקללה"ה

גליון כ"ה

[תש"ע]

שנה כ"ו

ליקוט על הגדה של פסח

חכם מה הוא אומר. לפי פשטות הדברים צריך לבאר איזה דבר חכמה יש בשאלה זאת, כשאינו יודע מה העדות והחוקים והמשפטים. ויבאר הדנה באמת כל עיקר אופן השתלשלות יציאת מצרים היא כחידה סתומה, שהלא בורא כל העולמים ברא את העולם כולו באתא קלילא דלית ביה מששותא, וכל דיירי ארעא כלא קמיה, וברצונו ית"ש יתבטלו כמו רגע כאילו לא היו, ומדוע אפוא היה צורך בכל עשר המכות, וחודש ימים שבין מכה למכה. ולמה לא מתו כולם כאחד כמו מחנה סנחריב. או בשעה שבני ישראל נישאו על כנפי נשרים למקום המקדש לעשות הפסח במועדו ובמקומו (הרגום יונתן שמות יב, ד), למה חזרו למצרים ולא נשארו שם.

ונראה דבהיות ועדיין לא הגיע זמן להעביר רוח הטומאה מן הארץ, לכן על דרך (איוב יב, כג) משניא לגויים ויאבדם שלח את משה ואהרן אל פרעה לבקש מלפניו על עמו, מלך מלכי המלכים הקב"ה עילת כל העילות שלח לבקש מבריה שפילה ובוזיה שישלח את עמו לעבדהו, ומתוך כך כשאמרו לפניו 'שה' בורא כל העולמים היו לצחוק בעיניו. ובפרט כשלא הראו לו רק מופתים קטנים כאלו שגם חרטומו עשו דוגמתם, ואמר שגם להם יש כח אלא שלא לקי ישראל יש כח יותר גדול קצת, ובטעותו חשב שכוחו ושליטתו כביכול אינו אלא למשך שמנת ימים שבה משמשת המכה. וכפי שהרבו לבא אליו לבקש ממנו ולהכותו, נתחזק לבו ובא ביותר לכפירה ומינות. והוא שנאמר למשה (שמות י, א-ב) בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו, ומפרש והולך איך ובמה תהא הכבדת הלב: למען שתי אותותי אלה בקרבו כשיראה איזה אותות ומופתים כביכול אני זקוק להביא עליו, יכבד לבו לומר לית דין ולית דיין.

ועל זאת המשיך הכתוב להזהיר: ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים (ופרש"י שחקתי), ואת אותותי אשר שמתי בם, אז גם תלמד אותם וידעתם כי אני הוי' מהוה כל ההיות וממציא כל הנמצאים, שלא יבואו לידי טעות לחשוב שכל כוחו וגבורתו ית"ש אינה אלא באותות ומופתים הללו. ובשעה שאתה מספר להם האותות ומופתים באדמת בני חם עליך גם

להאיר לבם באמונת אמת, שהשי"ת ברא כסא הכבוד וכל צבא השמים, מלאכים שרפים וחיות ואופני הקודש, והכל כלא נחשב אצלו. והמספר שבשחו של הקב"ה יותר מדאי נעקר מן העולם (מגילה יח.), מכיון שכל השבחים כאין וכאפס הם במקום גדולתו ית"ש, ותכלית הידיעה שנדע שלא נדעך (בחינת עולם יג, מה), כי אתה לבדך מכיר שבחך ואין זולתך יודע כחך (שיר היחוד ליום ראשון).

וזה ששואל החכם בחכמת התורה, ובמדריגת ראשית חכמה יראת ה' (ההלים קיא, י): מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם, כלומר מה עניינם ומעמם של מצוות הלילה הזה. וכי איזו רבותא יש בכך שהקב"ה פסח על בתי ישראל במצרים עד שנצטוונו לעשות זכר לכך, ולהרבות לספר ביציאת מצרים כגדולה ושבח למסבב כל הסיבות. והלא זה דומה למי שיספר על שמשון הגבור שהרג זבוב. ומשל למלך כשר ודם שהיו לו אלף אלפים דיגרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו (ברכות לג:). ניהא הגויים ערלי לב שהם מקבלים התפעלות מכל דבר היוצא מחוץ לגדרי הטבע, אבל עם חכם ונבון הגוי הזה מה רבותא היא אצלכם שבזאת כל העולמים הרג בכורי מצרים, ומה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם דייקא. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, כדי שישאר טעם פסח בפיו (פסחים קכ.), והרמז בזה על בחינת (שיר השירים ד, י א) דבש וחלב תחת לשונך (הגיגה יג). דברים המתוקין מדבש וחלב יהו תחת לשונך, שיש דברים שאסור להוציאם מכח אל הפועל אלא המבין יבין מעצמו. אמנם על פי פשטות ונגלות התורה קשה להבין ענין הזכר שעושים ליציאת מצרים, אבל קוב"ה יחיב חכמתא לחכימין, ומי שה' בעוזרו וכליותיו יועצות לו חכמה זוכה להשיג שבכל אלו העניינים יש פנימיות ופנימיות דפנימיות וסודות נעלמים גבוה מעל גבוה.

(ס"ג פר' תשא תשל"ה)

מה העדות והחוקים והמשפטים. מדרך המתחדשים, הרחוקים מדרך רבותינו הקדושים, לחפש לכל מצוה טעם על פי חכמת הטבע. אבל דרך התורה האמיתית היא כאשר אמר החכם מכל אדם שלמה המלך ע"ה (משלי ה, ו) נעו מעגלותיה לא תדע, כי שכלנו קצרה מדי להבין ולהשיג עמקי מחשבותיו של נותן התורה לעמו ישראל, ולא כל מוחא סביל דא להגיע לתכלית עמקי סודותיה. ודרך העבודה שלנו צריך להיות לקיים זה הדבר אשר צוה ה', בלי שום דרישות וחקירות לקרבם אל שכלנו השפל. ולכן כשישאל הבן החכם מה העדות והחוקים וכו', שרוצה להבין טעמי המצות הקדושות של החג הקדוש, משיבים לו שאי אפשר לך להבין טעמי המצוות מאיזה מקורות ומושכלות זרות,

רק כהלכות הפסח, שאם תלמוד ותחזור ותלמוד כל הלכות הפסח וכל חוקותיה, על כל סעיפיה ודקדוקיה, אז תזכה לעשות ולקיים מצוות ה' בחיות וטעם. אם תלמוד ותדע ש"ם ופוסקים בעל פה תזכה להשיג עמקות ופנימיות תורה הקדושה (וראה רמ"א יו"ד רמז, ד ובש"ך ו), ולא כשתרצה לחקור אחריהם בשכל אנושי ובחכמות טבעיות.

(מכתבי תורה סימן קיט)

ויבואר עוד. דכשרואה הבן החכם בחכמת התורה איך שטרודים להכין מצה מרור וחרוסת, והאב לובש לבנים ויושב לערוך הסדר, הוא שואל תורה מה תהא עליה, מה עם העדות והחוקים והמשפטים וכו', וכי לא עדיף לעסוק במצות תלמוד תורה, והעוסק במצוה פטור מן המצוה (סוכה כה. ועיין ברכי יוסף או"ח לה, ז). ובכך שונה שאלתו משאלת הבן הרשע ששואל מה העבודה הזאת לכם, שאינו רואה צורך כלל בעבודת השם רק לעסוק במלאכת עבודה ועסקי פרנסה, ואילו הבן החכם רק שואל למה מעדיפים עסק המצוות על פני לימוד התורה. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, כדי שישאר טעם פסח ומצה בפיו (פסחים קכ), והיינו שקיום המצוה מקדשת את האדם ומשאירה בו טעם קדושה באופן שאחר כך יוכל ללמוד תורה ביתר שאת ויתר עוז. ולא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול כרשב"י וחבריו שתורתם אומנתם ופטורים מן התפלה (שבת יא.), ולדעת הירושלמי (הובא במ"ק ט: תוד"ה כאן) גם מקריאת שמע, שהם בגודל קדושתם לא היו יראים מיצר הרע, אבל אנשים כערכנו אם לא נעסוק במצוות מעשיות עלול היצר להסירנו גם מלימוד התורה ולטרדנו מן העולם.

כי הלומד תורה בלי קיום מצוות מעשיות ויראת שמים אין תורתו מתקיימת בידו, וכדאשכחן (סנהדרין קי): לא מת הוא עד ששכח תלמודו שנאמר (משלי ה, גג) הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה. וכך כתב רבה"ק הרבי ר' אלימלך זי"ע בצעמיל קטן (הנהגות האדם אות א) אף שיכול לפלפל ולהגיד לאחרים דינו אבל הוא בעצמו שוכח ולא מקיימם באמת, לכן צריך האדם להתחרט מאוד על עונותיו וכו', ואז השי"ת ברחמיו וברוב חסדיו יאיר עיניו באור תורתו הקדושה, ויבין וישכיל תוכן הדבר לעשותו ולקיימו, עכלה"ק. ותכלית חכמה תשובה ומעשים טובים (ברכות ז.), וזו תשובה לשאלתו מה העדות והחוקים והמשפטים וכו', כלומר מה התכלית בלימוד העדות והחוקים והמשפטים – שכמו שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כך בדברי תורה העיקר שישאר טעם תורה בפיו, ולא פסיק פומיה מגירסא, וגם כשנאלץ לעמוד מן הגמרא חוזר על

משנתו בעל פה, ובשעת האכילה מפלפל בדברי תורה, וזאת יעלה בידו רק כאשר יראת חטאו קודמת לחכמתו ומעשיו מרובין מחכמתו שאז חכמתו מתקיימת (אבות ג, ט), וכל האומר אין לו אלא תורה אף תורה אין לו (יבמות קט:).

ונמצא שעריכת הסדר וקיום מצוות היום הם גם הכנה ללימוד התורה. ולא עוד אלא שתוך כדי קיום מצות סיפור יציאת מצרים גם עוסקים בתורה, בהגדה שיסודה ממדרשי חז"ל, ובפלפולי תורה. ומטעם זה נהגו אבותינו הקדושים לומר דברי תורה בשעת אמירת ההגדה, להראות שכל זה הכנה ללימוד התורה. ובוה מתחילים ההכנה לחג השבועות זמן מתן תורתנו.

(ס"ג פר' אחרי תשמ"ד; חורש"י פר' ויקרא תשמ"ג)

עוד יורמו בזה. דהנה מודעת זאת מדרך הצדיקים שלא היה אצלם כלל וקביעות בעבודת הקודש, והסדר והמנהג היה משתנה אצלם תמיד לפי העת והצורך לעשות נחת רוח להבורא ית"ש. והחכם שואל על ענין השינויים שרואה תמיד בדרכי העבודה, מה העדות והחוקים והמשפטים פעם בכה ופעם בכח. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, הלא תראה שאין בזה מדה שוה לכל אחד, דהכל לפי מה שהוא אדם לפי מזונו וטבעו כמה זמן הוא מרגיש טעם פסח ומצה בפיו, ופרט זה מהלכות הפסח לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, שדרך העבודה משתנה אצל כל אדם ובכל זמן, ואין קבע בדבר.

(ליל א' תשל"ח)

או יבואר. דנסתפקתי קצת אי בלימוד התורה שלא לשמה שייך גם כן מצוות צריכות כוונה, ובלא כוונה לקיים מצוות השם לא קיים כלל מצוות לימוד התורה. או אפשר דבתורה דהעיקר ידיעת התורה הוה כמו מצה שכן נהנה, הכי נמי הרי כן ידע ולמד וזה עיקר המצוה (עיין מלא הרועים ערך מצוות צריכות כוונה אות ט). ואולי היה אפשר לפרש בזה שאלת החכם מה העדות והחוקים והמשפטים, האם בעי דווקא ככוונה אשר צוה ה' אלקינו אתכם. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, דכמו אין מפטירין שישאר טעם מצה בפיו, הכא נמי העיקר שידע התורה, ובכל אופן מצוה הוה ודו"ק.

(דברי יציב לקוטים צ)

אשר צוה ה' אלקינו אתכם. רבים תמהו מה נשתנה שאלתו משאלת הבן הרשע, שבאומרו מה העבודה הזאת לכם הוציא עצמו מן הכלל, והלא גם הבן החכם אומר בלשונו אשר צוה ה' אלקינו אתכם.

והנראה לומר בביאור שאלתו, דהנה כליל התקדש חג הפסח הצדיקים מתעלים להשגות גבוהות ביותר, והגה"צ מוה"ר יהושע מקראלי זצ"ל היה אומר שהוא לא מבין איך יכול להיות יהודי שלפחות כליל פסח וליל יום הכפורים לא ישיג רוח הקודש. ואולם כראותו את מצב הדור כא הבן החכם, שרוצה להבין שורש כל דבר ולעשות הכל בחכמה וברעת, ושאלתו בפיו מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם בדור הזה, האם מעשיכם בגדר משפטים או כחוקים בלי טעם, האם אתם יודעים כל הכוונות, והשלמתם כל ההכנות למצוות קדושות הללו, שאתם מתיישבים לערוך את הסדר כימים הראשונים אשר היו טובים מאלה. וכי איזה ערך וחשיבות יש למצוות שאתם עושים ללא חכמה ודעת, בזמן שלא רואים רוח הקודש, ולא משיגים את אור הקדושה שמאיר ובא כליל קדוש הזה, האמנם צוה ה' אלקינו אתכם על העדות והחוקים והמשפטים כאלו שבידכם. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, כדי שישאר טעם פסח בפיו (פסחים קב), והענין בזה כי אחרי שיהודי אכל פסח ומצה הוא מתבונן בעצמו חבל שכבר ברכתי על המזון ואסור לי לאכול עוד, הלואי שהייתי יכול להוסיף ולאכול כדי לתקן מה שמקודם לא אכלתי כדכעי, ועז רצונו לעשות נחת רוח לאביו שבשמים אלא שאין בידו, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה (קידושין מ), והטעם שהוא מרגיש ומעלה בפיו, כשהוא מונע עצמו מאכילה ושתיה כדי שלפחות ישאר הטעם בפיו, עולה לו כאילו חוזר ומקיים מצות אכילת הפסח. ומשם תדע דאונסא כמאן דעביד, ואף שאין אתנו יודע עד מה בטעמי המצוה היא העולה לרצון. אני בקוצר דעתי משתדל לקיים המצוה כפשוטה, ולזכר מה שאבותינו מלפני אלפי שנה נשתעבדו בארץ מצרים על ידי צוענים רשעים, דברים כפשוטם. אמנם יודע אני שהנני ללעג ולקלס בכוונה זו, אבל מה אעשה שאינני משיג יותר. וברוב רחמיו ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני מקבל גם מצוותינו, דאין הקב"ה בא בטרונאי עם בריותיו (ע"ז ג).

וגם יבואר דמהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כדי שישאר הטעם בפיו לזמן מרובה, אנו רואים שגם טעמה של מצוה בלא ממושה חשובה לפני המקום, ובכך גם מעשינו יהיו לרצון, אף שאין אתנו יודע עד מה בטעמי ורזי הלילה הזה ורק עושים מה שראינו אצל אבותינו ורבותינו הקדושים, ומנהג אבותינו בידינו בטעם וריח מעשה המצוה של אבותינו הקדושים אשר בארץ המה, גם זאת תהיה לרצון לפני אדון כל.

(ס"ג פר' מצוה תשל"ו; ליל הסדר תשכ"א)

עוד נראה, ובהקדם לבאר ענין כורך מצה ומרור ואוכל ביחד. דהנה זה לעומת זה, נגד חמץ מבחינת הקליפות והטומאה, יש מצה בכחינת קדושה עליונה, ועולה בנימטריא ה' פעמים שם הוי'. ומרור כתבו המקובלים שמורה על הסמ"א שהם מבחינת מרורים. והורה הלל בכריכתם יחד על חובת הזהירות במצות מצה שלא תתהפך למרורים, שאם לא יהא נזהר בשמירת העינים והדיבור והמחשבה אז הטומאה תקח ממנו את המצה, וכל מה שעמל ויגע במרורים בהיותו נעור בלילות בריקוד ושירת חסל סדור פסח וכו'. ולמשל, אם אחרי עריכת הסדר גברה עליו הסמ"א להפיל חבלי שנה על עיניו וביטל מצות קריאת שמע בעונתה, שמבואר בוורה הקדוש (ח"ג קפו, א) שהוא בנדוי כל אותו היום ותפלתו אינה מתקבלת (עיין ח"ב רמט, ב), בכך הטומאה לוקחת ממנו כל מצוות הלילה, והוא נשאר ערום ועריה. וזאת רק בשביל דבר זה בלבד שביטל מצות קריאת שמע בזמנה מחמת שינה, או שעבר על זמן תפלה (כשאין לו מעם והיתר מספיק), שעל זה אמרו (ברכות כו.) מעוות לא יוכל לתקון זה שבטל קריאת שמע של ערבית ושל שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית, שאין לזה תיקון. ובעוה"ר אלו מדברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מולזים בהם.

וזה ענין צפון, שמצניע ומצפין את מצת האפיקומן כדי שתשאר בידו משומר לעולם הבא, ולהורות נתן דמי שעושה מצוה עליו לשמור עליה ולנעול בפניה שתהא כמונחת בקופסא. וכן בלימוד התורה מצינו (פסחים עב. ועוד) תאנא מיניה ארבעין זימנין ודמי ליה כמאן דמנחא בכיסיה. דשכחת התורה ח"ו מחמת התגברות הקליפות בבחינת חשך, חשך אותיות שכח אתון דדין כאתון דדין (בני יששכר כסלו ד, נו), וחשך על פני תהום זו מיתה (שמו"ד ב, ד), דכל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנאמר (דברים ד, ט) רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך (אבות ג, ח). וכל מי שיש בו ניצוץ של יהדות ואמונה בתורת השם, וירא לנפשו מאיסור זה של השמר לך פן תשכח את הדברים, ישים נפשו בכפו לקיים עצה היעוצה מפי חכמינו הקדושים (הגיגה ט:): לשנות פרקו מאה ואחד פעמים, כולי האי ואולי יעזרהו השי"ת שלא ישכח משנתו להיות כוורע אל הקוצים ח"ו (עיין סנהדרין צט.). ומי שאינו עושה כן הרי זה דומה למי שמשאיר סכום כסף נכבד ברחובה של עיר, שהוא בגדר שוטא המאבד מה שנותנים לו (הגיגה ד.), וכן הוא בזה שמשחק בחייו ומסכן חיי עולם הזה ועולם הבא שלו. ועל כגון זה נאמר (משלי כט, כג) גאות אדם תשפילנו, שהטומאה מכניסה בו רעיונות כוזבות שהוא בעל זכרון טוב ואינו צריך לחזור ובכך הוא מאבד את חיותו, ולא שת לכו לדעת שרכים גדולים וטובים ממנו נזהרו לחזור על משנתם תמיד. וכגון הגה"ק מוה"ר יאשע

זצ"ל, שהיה לו מוח קדוש יותר ממלאכים, ותמיד היה חוזר על לימודו, ואמרו עליו שחזר על כל הש"ס שמונה מאות פעמים.

ובאן הבן שואל מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם, ה' אלקינו דייקא, כלומר דא-ל אחד לכולנו וגם אני עובד אותו ית"ש, ואיך זה שרק אתכם יש העדות והחוקים והמשפטים בהארת אור הקדוש וזיו השכינה, ואילו אני הגם שאף אני עושה כמכם אלו החוקים והמשפטים בכל זאת איני נשפע מקדושתם, ותמיד אני נכשל במכשולות שונות. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, שנעלם מידיעתך עיקר גדול מיסודות היהדות, דאחרי עשיית המצוה צריך זהירות רב שישאר טעם פסח ומצה בפיו, ושלא יבאו הקליפות לשרוד הכל מבלי להשאיר טעם וריח. ואשמתך בראשך לפי שלא ידעת גודל הסכנה שיש בדבר, והדבר דומה למי שמסתובב עם מליון דולר בידו לעיני כל שבודאי יתנפלו עליו שודדים לרצחו נפש ודמו בראשו. ולכן אף שגם אתה קיימת כדת מצות אכילת מצה, לא נשאר רושם וטעם בפך, מכיון שלא ידעת לשמור את המצוות.

וביותר צריך לזוהר אחר חג הפסח. דאיתא (חסד לאברהם מעין ב נהר נו) שגם מי שנשקע בנ' שערי טומאה מוציאים אותו בליל הקדוש הזה ומכניסים אותו לקדושה עליונה, וכל מי שהוא ניצוץ יהודי מרגיש בעצמו יתרון דעת אחר חג הפסח. ויש לרמוז כן באומרם ז"ל (ברכות מ.) חטה היתה שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעם טעם דגן, שהכוונה על אכילת מצה של חטים, דתינוק היונק משדי אמו רצ"ל מקדושה עליונה (עיין נועם אלימלך ריש פרשת וארא), אינו יודע לקרות אבא ולהתקרב לאביו שבשמים, עד שיטעום טעם דגן במצת מצוה. ואז חייב במשנה זהירות שהסמ"א לא תתגבר עליו להכשילו בהוללות וליצינות ושאר דיבורים אסורים, שבכך יחטפו ממנו כל מה שהשיג ח"ו.

ואולי יש לומר בזה טעמו של זקה"ק בעל דברי חיים זי"ע שנהג להבדיל על השכר במוצאי פסח, וכן איתא (מעשה רב קפה) על חג"א שהיה משתדל לאכול חמץ במוצאי החג, ויש מקור לזה בתרגום יונתן (שמות יב, יח). ויש לומר שהרמז בזה להתבונן מה בין חמץ למצה, שלצורך מצות מצה התחילו בהכנות בעמל ויגיעה החל משלשים יום קודם החג, וכל ימי החג פחדו ונוהרו, ואילו הכנסת חמץ בבית נעשית ברגע אחת. והלימוד מזה על דברי תורה שקשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז ונוהין לאבדן ככלי זכוכית (חגיגה טו.), ואיש המעלה יש לו לפחד יותר מאדם פשוט, כדמצינו (ברכות נד:) שתלמיד חכם צריך שמירה, והני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו (שם ו, א), מחמת שהטומאה מתגרה יותר במי שיושב בבית ה' ועוסק בתורה.

ולכן ציוה עליו הכתוב לספור ספירת העומר, שבע שבתות תמימות תהיינה (ויקרא כג, טו), היינו בבחינת (דברים יח, יג) תמים תהיה עם ה' אלקיך, כדי להמשיך קדושת חג הפסח עד חג השבועות, ואז יקבל עליו עול תורה ביתר שאת. ובאלו השבע שבתות צריכים יותר זהירות מן החטא מכלל ימות השנה, ואשר על כן (עדות ב, י) משפט רשעים בגיהנם מן הפסח ועד העצרת, כיון שכל אדם מישראל ששומר חג הפסח מוציאים אותו מהטומאה, ואילו היה שומר על עצמו מן הפסח ועד העצרת בניקל היה חוזר בו מרשתתו, ולכן אז הוא נידון על שבמשך כמה שבועות בלבד לא יכול לשלוט בעצמו להתנהג כדת. והגה"ק בעל מראה יחזקאל במכתבו הידוע מביא בשם הרה"ק הרבי ר' מענדל זי"ע שבימי הספירה צריך ללמוד גמרא ותוספות, כי תורה אגוני מגני ואצולי מצלי מן החטא (סוטה כא.). ומי האיש הירא מעבירות יושב במשך שבועות הללו ועוסק בתורה יומם ולילה, ואשרי למי שמקבל עליו תענית הדיבור, דנגד מה שעד עכשיו היה הדיבור בגלות מצרים (וזהר ח"ב כה, ב) מעתה יעסוק רק בדיבורי תורה ותפלה.

(ס"ג פר' אחרי תשל"ו)

ואף אתה אמור לו בהלכות הפסח. יש לפרש בשאלתנו מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם, שנפשו לשאול הגיע מה מיכם של מצוות הללו בדרך חירות ושמחה, והלא מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו עד שהקב"ה בכבודו ובעצמו היה צריך להוציא אותנו גוי מקרב גוי, ואם כן מהראוי היה כלילה הזה לעסוק בתשובה ותיקון המעשים, בצום ובכיבוי חרטה על העבר. והבן החכם בזה לפי שימתו שאין דרך אחרת לתשובה ותיקון המעשים, וכדרך שמצינו (ירושלמי מכות ז, א) שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו אמרה להם (משלי יג, כא) חטאים תרדף רעה וכו'. ואף אתה אמור לו בהלכות הפסח, היינו ריש לעסוק בדברי תורה כהתעוררות לתשובה, וכשלומד דף אחרי דף גמרא ותוס' ומהרש"א ומהר"ם שיף, ומתענג מנופת צוף עומק דבריהם הקדושים, לבבו יבין ושב הלא יש לנו תורה מתוקה כזאת ומדוע הסכלתי עשות לאבד שנות נעורי ולבלות ימי בתהו והבל, במקום להשיג אמיתות התורה הקדושה ולהיות תלמיד חכם נהייתי מזקני עמי הארץ. וזאת התשובה לבן החכם, שאין אנו בגדר (משלי ל, ב) אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און, אלא שזו דרך נכונה ובטוחה ביותר להגיע לתשובה, כשעושים מצוות ומעשים טובים בשמחת הלב, ועוסקים בהלכות הפסח ומפלפלים במדרשי חז"ל שסידר בעל ההגדה, והמאור שבה תחזיר למוטב.

ונראה שלכן המנהג בזמנינו שאין הבכורים מתענים בערב פסח אלא משתתפים בסיום מסכתא, ומנהג ישראל תורה, ויתכן שהצדיקים מתלמודי הבעש"ט הנהיגו כן (ועיין דברי שאול יוסף דעת על יו"ד שצמ, ג ד"ה והנה נשאלתי; פאר יצחק (וידויטשוב) כה, ד). ונראה דמטעם התענית זכר לגם שניצולו ממכת בכורות (טור או"ח סימן תע), והיינו לפי שהיו נדונים אם להנצל, מחמת שגבר הקטרוג על שעברו עבודה זרה, דיש אומרים שעל עון עבודה זרה לא מהני תשובה (עיין כפות תמרים יומא פו. ד"ה אמר ר' לוי), על כן מתענים הבכורות גם היום לזכר הגם, כשאף הם מתעוררים לתשובה על עבירות שבידם, ואשר כמה מהם חמורים כעבודה זרה, וכגון כעם (רמב"ם דעות ב, ג), חנופה (עיין חובת הלבבות שער יחוד המעשה פ"ד) וגסות הרוח (סוטה ד:). אמנם מחמת חולשת הדורות, שקשה מאוד להיות שרוי בתענית עד שעת עריכת הסדר, ראו חכמי הדורות צורך להקל בדבר, ובמקום זה תיקנו ללמוד תורה ולעשות סיום מסכתא, שהמאור שבה תחזירהו למוטב ויתעורר לשוב על שלא שמר את דיבורו, וביטל מזמנו לריק, וזה יועיל יותר מתענית.

(ס"ג פר' תוריע תשמ"א)

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. שימשך בפיו טעם מצה ומעם פסח (פסחים קב. תוד"ה מפטירין), דהרמזו בזה שדבר אלוקינו יקום לעולם (ישעיה מ, ח), וזאת התורה לא תהא מוחלפת. וזה תשובה לשאלתו מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלוקינו אתכם, שמא נשתנו הדורות והמבעים ולכם לא נוגע אלו הענינים אשר נהגו בימים קדמונים לפי טבעם המה, ועל זאת אמור לו אין מפטירין אחר הפסח וכו', שהתורה ומצוותיה הם נצחיים ולא ישתנו ח"ו בדורות וימים וזמנים. וזה היה דרכם של רשעי ישראל שמתו בשלשת ימי אפילה, שאמרו דאין אלו הזמנים כימי יעקב וכימים שישבו בארץ כנען, שמרוב הזמן במצרים אי אפשר לנהוג בדרכי אבות, והבן שהלך בדרכי הזמן לא שמע לקול האב שהוא מדור הקדום ומזמן שכבר חלף עבר ולא נותר טעמו בו, וזה גרם להם אשר (תהלים קו, לה) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם. וכשנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם, נצטוו (שמות יב, ג) ויקחו להם איש שה לבית אבות דייקא, ואלו ההולכים בדרכי אבות נגאלו בזכותם, וכמאמר המדרש (שמו"ד יז, ג) והגעתם אל המשקוף בזכות אברהם ואל שתי המזוזות בזכות יצחק ויעקב.

וזוה שנאמר (שמות יג, ח) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, שאל יחשוב הבן שהוא מזמן אחר ולא ירצה שאביו מזמן הקדום יגיד לו מה לעשות ביום ההוא, כי כעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, שנגאלנו רק בזכות ששמענו מה שהגידו

לנו אבותינו, ולא הלכנו בעצת רשעים שנשתנו הימים והדור הצעיר לא ישמע לקול מסורת אבות ח"ו.

ובן מצינו (במדב"ר כ, כב; פסיקתא זוטרתיא וארא ו, 1) שננאלו ישראל ממצרים בזכות שלא שינו את שמותן ואת לשונם ואת לבושם, דהיינו שלא סרו מדרכי אבות. ולזה אנו נקראים בני ישראל, לדעת שאנחנו בני ישראל אבינו, ואין לנו יחס ודעת עצמינו רק מה שמקובל לנו מאבינו. וזה שנאמר (שמות ב, כד-כה) ויזכור להם את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב, וזאת בגלל אשר וירא אלקים את בני ישראל שהלכו בדרכי אבות, וכל ההולך בדרכי אבות אני מתקומם עליו בזכות אבות (עין ב"ר עו, ד; ישמח משה פרשת עקב ופרשת תבא). והרשע ששואל מה העבודה הזאת לכם, כלומר מה חידשתם לכם איזה דרכים ואופנים חדשים בעבודה, אומרים לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל.

ולבן החמירו כל כך חכו"ל (פסחים קמז). שיהא הבן שואל לאביו, כי עיקר הגאולה היה בידענו ששכלינו ומדעינו אפס נגד האבות, וכל עשייתנו תהא רק מה שיגידו לנו האבות, כמאמר הכתוב (דברים לב, ז) שאל אביך ויגדך, לא כדרך הרשעים הפתאים אשר גאוותם וטומאתם אתם לילך בעצתם הנבערה מדעת ולא ישמעו לקול מלחשים מדורות הקדמונים.

ואפשר שלזה רמז יעקב (בראשית מט, א-ב) האספו ואגידה וגו' באחרית הימים, שבקש לגלות את הקיץ, ואמר הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם, היינו שבאחרית הימים יהיה הזיוזו היותר גדול להתחזק באמונה מה שהבנים ישמעו לדרכי אבות, ולא ח"ו בן מנוול אב בת קמה באמה וכלה בחמותה וכו' (סוטה מט:). ועיקר הגאולה באחוזינו דרכי אבות כימי צאתנו מארץ מצרים, ולכך (ר"ה יא.) בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל אכיה"ר.

(מכתבי תורה סימן צט; אמרי קודש לפסח, שנה ה גליון לג)

ויורמוז עוד בענין אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ללמדנו ארחות חיים, כי הפסח נאכל על השובע (פסחים ע), ואם יוסיף לאכול עוד אחרי שאכל כדי שבעו נמצאת אכילתו לשם תאוה, ובאה ההוראה בזה שלא יאכל האדם אלא לשובע נפשו כדי חייו. ואכילה גסה היא בריש כל מרעין, וכמו שאמרו (ברכות לב.) מלי כריסיה זני בישו, ובמאכל ובמשתה הם משבעה דרכים שבודקין את הזב (זבים ב, ב). ועל בן סורר ומורה אמרו (סנהדרין עב.) וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האימלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל,

אלא הגיעה תורה לסוף דעתו וכו' ויוצא לפרשת דרכים ומלמטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב, ונאמרה הלכה זו לכן החכם, כמענה על שאלתו מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם, כלומר איך זכיתם אתם לידיעה כה רחבה בכל מקצועות התורה, בעדות חוקים ומשפטים, למדני נא אבי דרכה של תורה ואעשה כן גם אני לדעת חוקי האלקים ותורתיו. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, למען דעת שאין לאדם ליהנות מעולם הזה יותר מכדי צורכו, וכך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה (אבות ה, ד), וכן אמרו (מדרש הובא בכתובות קד. תוד"ה לא נהניתי) עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מערנים לתוך גופו, דהא בהא תליא.

(ליל הסדר תשכ"ה, חורש"י פר' צו תשמ"ב)

חלל היה כורך מצה ומרור ואוכל ביחד לקיים מה שנא' (במדבר ט, יא) על מצות ומרורים יאכלוהו. ויש לרמוז בזה שהמרור מורה על הגלות המרה ממות, והמצה מורה על הגאולה שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם, ששניהם באים ביחד כרוכים זה בזה. וכדאשכחן נמי במצרים שעד שלא בא זמן הגאולה עדיין היו הרשעים קיימים. ורק כאשר נתקרב זמן הגאולה מתו כולם בשלשת ימי אפילה, כדנפק"ל (מכילתא ריש בשלה) מדכתיב (שמות יג, יח) וחמשים עלו בני" מארץ מצרים, שאחד מחמשה עלו ממצרים, ואיכא למ"ד שאחד מחמשים או אחד מת"ק עלו ממצרים, והש"ת האריך להם אפו עד שקרב ובא זמן הקץ. וטעמא דמילתא שבראות מדת הדין ולהבריד הקליפות והחיצונים וכל כוחות הרע שקרבה ישועתנו לבוא, התגברו לנקום בכל מי אשר מצאו פגם מועט אשר בנינו נתנה רשות למשחית, והרגו רבבות רבבות מבנ"י. וכשתעמוד על מנינם למ"ד אחד מחמשה עלו, מתו בשלשת ימי אפילה ב' מליון וד' מאות אלף, לפי חשבון ששים ריבוא שיצאו ממצרים. ולמ"ד אחד מחמשים מתו נפשות לאין שיעור, ולא נותרו לפליטה רק קומץ מועט מבנ"י.

הדור כיון שהיה מרע"ה ביניהם שאם לא היה גואלם לא היה אחר גואלם, וגם היה בידם זכות להגאל, לכן גברה יד הקדושה ונגאלו על אף שהיו הרשעים הללו ביניהם. ובעת הגאולה למי שיזכה תהא הגאולה בבחינת מצה, ולמי שלא יזכה בבחינת מרור, והכל בדין. וכבר היו הרבה זמנים כאלו שהיה הזמן מסוגל לגאולה, ובשביל שלא זכו באה פרענות לעולם, אמנם אין בכוחי להאריך כעת בזה.

(מתוך ד"ת בשיעור חורש"י פרשת תשא שנת תשמ"ב לפ"ק – שנה כ"א, גליון כ')

לעילוי נשמת

הגה"צ רבי אהרן בהגה"צ מוה"ר אלטיר ברוך זצ"ל

אב"ד לינז, וחבר הביד"צ דקהילתינו הק'

נלב"ע ה' ניסן תש"ע לפ"ק - ת. נ. צ. ב. ה.

הונצח ע"י נכדו

הרה"ח מוה"ר אהרן סג"ל הלוי לעווי הי"ו

לע"נ הרה"ח מוה"ר ישראל ב"ר שמשון ז"ל

נלב"ע ט"ו ניסן תשנ"ו לפ"ק - ת. נ. צ. ב. ה.

הונצח ע"י בניו הרה"ח

מוה"ר חיים משה, מוה"ר מנחם מענדל - העסקל הי"ו

גליון זה נדבת

הרב מורינו ישראל אפרים פישל הלוי לעווי הי"ו

לרגל שמחת הולדת הבת ליבא שתחי'

למז"ט ובשטומ"צ

גליון זה נדבת

הרה"ח מוה"ר עמרם [ברחי"מ] מארגענשטערן הי"ו

לרגל שמחת הולדת הבן שלמה נ"י

למז"ט ובשטומ"צ

גליון זה נדבת

הרה"ח מורינו צבי זאב בערגער הי"ו

לרגל שמחת הולדת הבן אלימלך נ"י

למז"ט ובשטומ"צ

מכון להוצאת דברי תורה

מאת כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק זצוקלה"ה

שע"י איגוד חסידי צאנז

718.431.1055